

قواعد فقهیه در روابط والدین و فرزندان

منیر کبیر

مریم برقی

۱۳۹۹

قواعد فقهیه در روابط والدین و فرزندان منیر کبیر؛ مریم برقعی

انتشارات جامعة الزهراء

ناشر:

اول / تابستان ۱۳۹۹

نوبت و سال چاپ:

۵۰۰ نسخه

شمارگان:

کوثر

چاپ:

۳۰۰۰۰ تومان

قیمت:

۹۷۸-۶۲۲-۶۵۷۵-۳۲-۴

شابک:

قم، جامعة الزهراء

مکان چاپ:

دفتر انتشارات: +۹۸ ۲۵-۳۲۱۱۲۵۴۴

پوشگاه کتاب: +۹۸ ۲۵-۳۲۱۱۲۲۳۶

دورنگار: +۹۸ ۲۵-۳۲۹۲۵۱۱

وبگاه: shop@jz.ac.ir رایانامه: pub@jz.ac.ir

کبیر، منیر، ۱۳۴۴-

سرشناسه:

قواعد فقهیه در روابط والدین و فرزندان / منیر کبیر، مریم برقعی.

عنوان و نام پدیدآور:

قم: جامعة الزهراء، ۱۳۹۹.

مشخصات نشر:

۱۹۲ ص؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

مشخصات ظاهری:

۹۷۸-۶۲۲-۶۵۷۵-۳۲-۴

شابک:

فیبا

وضعیت فهرست نویسی:

والدین و کودک (فقه)

موضوع:

Parent and child (Islamic law)

موضوع:

برقعی، مریم، ۱۳۴۴-

شناسه افزوده:

BP۲۵۳/۴

رده بندی کنگره:

۲۹۷/۶۴۴

رده بندی دیویی:

۶۱۷۸۹۳۵

شماره کتابشناسی ملی:

تمام حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

بشر از آغاز آفرینش با کوله بار بی‌پایانی از پرسش‌ها، همواره در پی دانستن بوده و با همه تلاش‌های ستودنی، سرشت عطشناکش هیچگاه سیراب نشده است. علم و دانایی، حقیقت مقدسی است که انحصار در هیچ حصاری را بر نمی‌تابد و از این روست که بانوان با مسئولیت‌های سنگینی که بردوش داشته‌اند، افزون بر پروراندن اندیشمندانی والا مقام، خود نیز درهای بی‌شماری از علوم مختلف را گشوده‌اند.

در این میان، انقلاب حیات بخش ایران، در پرتو آموزه‌های دین مقدس اسلام و اندیشه‌های تابناک امام راحل رهبر و مقام معظم رهبری ع، افق‌های جدیدی را پیش روی حقیقت جوان، نمایاند و جامعة الزهراء ع یکی از بزرگ‌ترین دانشگاه‌های دینی جهان را تجلی‌گاه استعداد پویای بانوان در عرصه‌های گوناگون معارف ناب اسلامی و شاخه‌هایی از دانش‌های بشری بنیان نهاد.

طلاب و دانش‌آموختگان این نهاد مقدس نیز در اندک زمانی توفیق یافتند دوشادوش دیگر اندیشوران و صاحبان قلم، گلستان علم را با خلق اندیشه‌هایی نو بیارایند و تحسین دیگران را برانگیزند.

انتشارات جامعة الزهراء ع در راستای نشر آثار ارزشمند و تأثیرگذار، بر آن است تا آفریده‌های گران سنگ اندیشمندان فرهیخته را در قالبی نیکو، پسان چراغی فروزان در عصر تاریک جاهلیت مهاجم غرب، به نسل نوپیشکش کند؛ بدان امید که مشعل تعالی، پرفروغ ترو قلب نازنین امام عصر ع شادمان گردد.

نوشتار پیش رو به کوشش سرکار خانم‌ها منیر کیرو مریم برقی نگاشته شده است که ناشر از خداوند مهربان مؤلفان گرامی و همه سرورانی که در آماده‌سازی و نشر این اثر همیار بوده‌اند، پاداشی درخور آرزو می‌کند و پیشنهادها و نقدهای سازنده اربابان معرفت را با آغوشی باز پذیراست.

انتشارات جامعة الزهراء ع

تابستان ۱۳۹۹

www.ketab.ir

فهرست

سخن نخست ۱۵

مقدمه ۱۷

فصل اول: مفهوم قاعده فقهی

تعریف قاعده ۲۱

تعریف فقه ۲۲

تعریف قاعده فقهی ۲۲

موارد اشتراک و تفاوت قاعده فقهی و اصولی ۲۲

افسار قواعد فقهیه ۲۳

تفاوت قاعده فقهی و نظریه فقهی ۲۴

تفاوت قاعده فقهی و مسئله فقهی ۲۴

فصل دوم: قواعد فقهی والدین (بزواحسان)

مفهوم قاعده ۲۷

اثبات قاعده فقهی ۲۸

مفهوم شناسی قاعده ۲۹

احسان ۲۹

بز ۲۹

مستندات قاعده ۳۱

۱. آیات ۳۱
- الف. احسان به والدین بعد از مسئله توحید ۳۱
- ب. احسان والدین بعد از نهی از شرک ۳۲
- ج. وصیت نیکی به والدین ۳۲
- د. شکرگزاری از والدین بعد از شکرگزاری از خداوند ۳۳
- هـ. نهی از هرگونه آزار و رنجاندن والدین ۳۳
- و. امر به برخورد کریمانه با والدین ۳۴
۲. روایات ۳۵
- الف. احسان در زمان حیات ۳۵
- ب. احسان بعد از مرگ ۴۰
۳. عقل ۴۴
- گستره قاعده احسان ۴۴
۱. احسان به پدر و مادر با هر دین و آیینی ۴۴
۲. احسان در زمان حیات و ممات ۴۵
۳. احسان به پدر و مادر حقیقی و معنوی ۴۶
- تفاوت دو واژه «والد» و «اب» ۴۶
۴. احسان در امور مادی و معنوی ۴۷
۵. احسان واجب و مستحب ۴۷
- کاربرد قاعده بزو احسان به والدین ۴۷
- رابطه قاعده بزو احسان با قواعد دیگر ۴۹
۱. ارتباط با قاعده لاجرح ۴۹
۲. ارتباط با با قاعده لاضرر ۴۹
۳. ارتباط با قاعده تراحم ۴۹

فصل سوم: قواعد فقهی فرزندان (رضاع)

۵۱. مفهوم قاعده ۵۱

۵۲.....	تاریخچه بحث.....
۵۳.....	اثبات قاعده فقهی.....
۵۴.....	مستندات قاعده.....
۵۴.....	۱. قرآن کریم.....
۵۷.....	۲. روایات.....
۵۷.....	توضیح مفردات روایت.....
۶۱.....	۳. اجماع.....
۶۱.....	۴. ضرورت مذهب یا دین.....
۶۲.....	شروط تحقق رضاع.....
۶۵.....	احکام مترتب بر قاعده رضاع.....
۶۵.....	۱. حرمت نکاح.....
۶۵.....	الف. آیه شریفه.....
۶۵.....	ب. قدر متیقن از روایات.....
۶۶.....	۲. مصادیق حرمت نکاح.....
۶۷.....	۳. محرمات بین فرزند و ابویین در غیر نکاح.....
۶۷.....	الف. قول موافق.....
۶۸.....	ب. قول مخالف.....
۶۸.....	۴. ترتب همه احکام قرابت نسبی بر قرابت رضاعی.....
۶۹.....	الف. قول مخالف.....
۷۰.....	ب. قول موافق.....
۷۲.....	۵. ترتب سایر احکام نسب بر رضاع در روایات.....
۷۲.....	الف. روایات ممنوعیت فروش مملوک رضاعی.....
۷۵.....	ب. راه رفع تعارض دو روایت.....
۷۶.....	ج. روایات ارث برادر رضاعی.....
۷۷.....	۶. شمولیت عناوین احکام متفاوت بر رضاع و نسب.....

۷۹	الف. استنباط فقها
۸۰	ب. سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله
۸۲	نتیجه بحث
۸۳	۷. کاربرد قاعده رضاع
۸۳	الف. محرمات در قوانین موضوعه
۸۴	ب. ثبت نام پدر و مادر رضاعی در شناسنامه
۸۴	ج. رضاع طریق محرمیت فرزندخوانده
۸۵	۸. رابطه قاعده رضاع با قواعد دیگر
۸۵	الف. ارتباط با قاعده لاضرر
۸۶	ب. ارتباط با قاعده نسب
۸۷	ج. ارتباط با قاعده ولایت
	فصل چهارم: قواعد فقهی فرزندان (حضانت)
۸۹	مفهوم قاعده
۹۰	اثبات قاعده
۹۱	مفهوم شناسی قاعده
۹۱	۱. حضانت
۹۴	۲. ولایت
۹۴	۳. مصلحت
۹۵	مستندات قاعده
۹۵	۱. کتاب (قرآن کریم)
۹۷	۲. روایات
۹۷	دسته اول: روایات احق بودن مادر
۱۰۰	دسته دوم: روایات احق بودن پدر
۱۰۳	دسته سوم: احقیّت مادر تا هفت سالگی فرزند
۱۰۴	نتیجه بحث

۱۰۵.....	۳. عقل.....
۱۰۵.....	۴. سیره عقلا.....
۱۰۶.....	۵. اجماع.....
۱۰۶.....	شرایط حضانت.....
۱۰۶.....	۱. عقل.....
۱۰۶.....	۲. اسلام.....
۱۰۸.....	۳. ازدواج نکردن مادر و فراغت از حقوق زوجیت.....
۱۰۹.....	۴. صلاحیت اخلاقی.....
۱۰۹.....	مدت حضانت.....
۱۱۰.....	کاربرد قاعده در قوانین موضوعه.....
۱۱۱.....	از دست دادن شروط حضانت.....
۱۱۲.....	فوت حضانت‌کننده.....
۱۱۳.....	حضانت کودک نامشروع.....
۱۱۴.....	حضانت ولد شبهه.....
۱۱۴.....	حضانت فرزند متولد از راه لقاح مصنوعی و رحم جایگزین.....
۱۱۵.....	حضانت کودک شبهه‌سازی شده.....
۱۱۶.....	حضانت خنثا.....
۱۱۸.....	رابطه قاعده حضانت با قواعد دیگر.....
۱۱۸.....	۱. ارتباط با قاعده رضاع.....
۱۱۸.....	۲. ارتباط با قاعده ولایت.....
۱۱۹.....	۳. ارتباط با قاعده لاضرر.....
۱۲۰.....	۴. ارتباط با قاعده لاحرج.....

فصل پنجم: قواعد فقهی فرزندان (ولایت)

۱۲۳.....	مفهوم قاعده.....
۱۲۴.....	اثبات قاعده بودن ولایت.....

۱۲۵.....	مفهوم‌شناسی قاعده
۱۲۵.....	۱. ولایت
۱۲۷.....	۲. مصلحت
۱۲۷.....	۳. مفسده
۱۲۸.....	شرایط ولایت
۱۲۸.....	۱. شرایط عام
۱۲۸.....	الف. اسلام
۱۲۹.....	ب. عقل
۱۲۹.....	ج. رشد و کمال (عدم سفاهت)
۱۳۰.....	۲. شرایط خاص
۱۳۰.....	الف. رعایت مصلحت مولی علیه یا عدم مفسده
۱۳۱.....	ب. عدالت
۱۴۰.....	گونه‌های مشروعیت ولایت ولایت
۱۴۱.....	۱. ولایت پدر و جد پدری در تزویج فرزند
۱۴۱.....	الف. قبل از سن بلوغ و رشد
۱۴۵.....	ب. اذن ازدواج باکره رشیده
۱۴۸.....	۲. ولایت پدر و جد پدری بر اموال فرزند نابالغ
۱۴۹.....	الف. اجماع
۱۴۹.....	ب. کتاب
۱۴۹.....	ج. روایات
۱۵۲.....	تقدم ولایت جد بر پدر
۱۵۲.....	کاربرد قاعده ولایت در قوانین موضوعه
۱۵۳.....	گستره ولایت
۱۵۴.....	ارتباط قاعده ولایت با قواعد دیگر
۱۵۴.....	۱. ارتباط با قاعده احترام مال مسلم

۱۵۵.....	۲. ارتباط با قاعده اتلاف.....
۱۵۵.....	۳. ارتباط با قاعده لاضرر.....
۱۵۵.....	۴. ارتباط با قاعده نفی عس و حرج.....
۱۵۶.....	۵. ارتباط با قاعده نفی سبیل.....
۱۵۶.....	۶. ارتباط با قاعده تسلیط.....
۱۵۶.....	۷. ارتباط با قاعده حضانت.....

فصل ششم: قواعد فقهی فرزندان (تنبيه)

۱۵۷.....	درآمد.....
۱۵۸.....	مفهوم قاعده.....
۱۵۹.....	اثبات قاعده بودن تنبيه.....
۱۵۹.....	مفهوم شناسی قاعده.....
۱۶۰.....	۱. تنبيه.....
۱۶۰.....	۲. تعزير.....
۱۶۱.....	۳. تأديب.....
۱۶۱.....	۴. تشويق.....
۱۶۲.....	رابطه تنبيه با واژگان ديگر.....
۱۶۳.....	مستندات قاعده.....
۱۶۳.....	اصل عدم تنبيه بدنی.....
۱۶۴.....	حكم تنبيه کودک در فقه.....
۱۶۴.....	۱. روايات.....
۱۶۴.....	الف. جواز تنبيه جهت وادار کردن کودک به عبادت.....
۱۶۷.....	ب. وجوب تعزير کودک.....
۱۶۸.....	۲. سيره عقلا.....
۱۶۹.....	تعارض دلائل جواز تنبيه با ساير ادله.....
۱۶۹.....	الف. تعارض حديث رفع قلم با ادله تنبيه و تعزير کودک.....

سخن نخست

تاریخ اسلام، گواه مردان و زنانی است که با تلاشی خستگی ناپذیر به مراتب بالایی از دانش و معرفت رسیده و جویندگان علم را از چشمه دانایی و فضل خویش، سیراب نموده‌اند. جایگاه تعلیم و تعلّم در کلام خدا، پیامبر و اهل بیت پاکش، وظیفه هر مسلمانی را برای تلاش و خدمت در عرصه علم آموزی و فراهم کردن شرایط لازم در تربیت عالمان و فرهیختگان دوجندان می‌کند. از سوی دیگر، انقلاب اسلامی ایران نیز که با تلاش و مجاهدت بانوان غیور، دوشادوش مردانی از جان گذشته در بهمن ۱۳۵۷ به پیروزی شکوهمندی دست یافت، برای ادامه راهش به حضور بانوان عالم و متعهد در مجامع علمی و مناصب مدیریتی نیاز داشت. جامعه زنان ایران اسلامی برای ارتقای وضعیت علمی و برون رفت از جهالت دوران ستم شاهی، کمر همت بستند تا در عمل به سفارش اهل بیت علیهم‌السلام و رسیدن به اهداف انقلاب، با حضور در مراکز علمی حوزوی و دانشگاهی، نقشی بی بدیل برای زنان مسلمان رقم زنند. از این رو، در سال ۱۳۶۳ با تأیید درخواست علمای طراز اوّل حوزه از سوی حضرت امام خمینی ره، دستور تأسیس مرکز جامعی در قم برای تربیت بانوانی مهذب، بصیر، اندیشمند و اسلام شناس، توسط معظم له صادر و به نام مبارک

حضرت زهرا علیها السلام مزین شد و در ادامه راه خود با استفاده از اندیشه‌های تابناک رهبر معظم انقلاب علیه السلام افق‌های جدیدی را پیش روی حقیقت‌جویان نمایاند. تربیت هزاران بانوی عالمه و مذهب در سطوح مختلف علمی، نگارش صدها مقاله، پایان‌نامه و کتاب، حضور در مجامع علمی معتبر، پرورش مبلغان متخصص و فرهیخته، در سطح ایران و سایر کشورهای جهان از ثمرات این مرکز جامع علوم حوزوی است.

در این میان، ضرورت ارتقای شاخص‌های علمی پژوهشی طلاب و دانش‌آموختگان با نگاه «آموزش پژوهش محور» که همواره مورد اهتمام متولیان امر پژوهش در این موسسه بزرگ علمی بوده است و نیز یکی از سیاست‌های کلان این مجموعه که توجه به تولید محصولات استاندارد و در تراز ملی و فراملی و افزایش کمی و کیفی آثار علمی و حمایت از تولید و نشر آثار است؛ معاونت پژوهش جامعه الزهراء علیها السلام را بر آن داشت تا ضمن فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت توسعه متوازن، هم‌افزا و هماهنگ نظام پژوهش اقدام به چاپ و نشر کتب علمی، تدوین و به‌روزرسانی متون آموزشی و پژوهشی نموده و به این ترتیب گامی هرچند ناچیز در جهت تقویت بنیان‌های اجتهاد و مجتهدپروری بردارد.

امید که همراهی نویسندگان، اساتید و طلاب توانمند بتواند ما را در راستای نشر آثار ارزشمند و تأثیرگذار در قالبی درخور و شایسته یاری نماید.

ریحانه حقانی

معاون پژوهشی جامعه الزهراء علیها السلام

بهار ۱۳۹۹